

De landschapontwikkeling van het Vlootbeekdal

NATUURLIJKE EN MENSELIJKE INVLOED VANAF DE LAATSTE IJSTIJD

Carlo van Seggelen, Rijksstraatweg 1, 5943 AA Lomm, e-mail: c.vanseggelen@limburgs-landschap.nl

De Vlootbeek stroomt door het Midden-Limburgse land. Nabij Posterholt, ter hoogte van grenspaal 353, komt de Duitse Flutgraben Nederland binnen om 17,5 km verder bij Linne als Vlootbeek in de Maas uit te stromen. De bovenstroomse helft van de Vlootbeek kent een natuurlijk karakter dat waarschijnlijk nog voor een belangrijk deel de historische bedding volgt. Vanaf Montfort volgt de Vlootbeek een geheel gegraven loop. De aanleg daarvan had een belangrijke invloed op de landschappelijke ontwikkelingen, de ontginningsgeschiedenis, het landgebruik én het hedendaagse natuurbeheer [figuur 1].

HET NATUURLIJKE VLOOTBEEKDAL

Tegen het eind van het Weichselien, circa 12.000-9.000 jaar geleden, kreeg de streek waar de huidige Vlootbeek doorheen stroomt zijn definitieve vorm. Door verstuivingen ontstonden er complexen van

(parabool)duinen en komvormige laagten waarin vochtminnende vegetaties tot ontwikkeling kwamen (die soms later weer overstoven werden). In het begin van het Holoceen, de periode vanaf circa 11.700 jaar geleden, was de landschappelijk sterk beeldbepalende permafrost verdwenen en had zich in het gebied een begroeiing van dennen-, eiken- en elzen(broek)-bossen ontwikkeld. Het gevolg was dat grootschalige verstuivingen niet langer plaatsvonden zodat bodemvorming kon optreden. Door een verdere opwarming van het klimaat kwam in natte laagten op grote schaal veenvorming op gang. Op eerdere kleiachtige afzettingen zocht de Roer zich via een oppervlakkige soort delta een weg richting de Maas. Er waren twee hoofdstromen te onderscheiden. Eén loop zocht zich een weg ten noorden van het huidige Vlodrop en Sint Odiliënberg, een zuidelijke tak liep via Posterholt richting Aerwinkel/Montfort. Het was vooral het traject direct ten zuiden van Posterholt (Voorsterveld) dat belangrijk was voor afvoer van water uit het bovenstroomse gebied, het vormde de basis voor het huidige dal van de Vlootbeek. Ter hoogte van Aerwinkel boog de zuidelijke Roertak af naar het noorden en stroomde richting Sint Odiliënberg. Tijdens een relatief koude periode, zo'n 4000 jaar geleden, traden er opnieuw grote zandverstuivingen rond Montfort op. Langzaam maar zeker stooft de loop van de Roer ter hoogte van Aerwinkel dicht. Hierdoor werd

FIGUUR 1

De graslanden van Landgoed Rozendaal worden omzoomd door lanen met oude Amerikaanse eiken (*Quercus rubra*) en Zomereiken (*Quercus robur*) (foto: Carlo van Seggelen)

FIGUUR 2
Aanvankelijk voerde de Vlootbeek zijn water met name af via een zuidelijke tak die ter hoogte van Aerwinkel afboog in noordelijke richting (rode pijl). Nadat deze route werd afgesneden door zandverstuivingen verlegde de Vlootbeek zijn belangrijkste afvoerroute via een noordelijke tak waar tegenwoordig de Roer stroomt. Tussen Montfort en Linne is het gegraven deel van de Vlootbeek zichtbaar.

in het stroomopwaarts gelegen Voorsterveld water opgestuwd en werd de Roer genoodzaakt zijn loop te verleggen [figuur 2]. Die werd in het noordelijke traject gevonden en daaruit ontstond uiteindelijk het huidige Roerdal bij Vlodrop (PANNEKOEK VAN RHEDEN, 1941; DE MARS, 2006). Het opgestuwde water in het Voorsterveld zorgde er vrijwel tegelijkertijd voor dat de stuifduinen richting Montfort werden doorbroken, dat leidde tot de vorming van het Vlootbeekdal tussen Aerwinkel en Montfort. PANNEKOEK VAN RHEDEN (1941) maakte dit op uit het ontbreken van de kenmerkende, door de Roer afgezette klei- en oud-holocene afzettingen in het Vlootbeekdal die hij bovenstrooms (bijvoorbeeld in het Voorsterveld) wél aantrof. Het verklaart tevens waarom het Vlootbeekdal op het traject tussen Aerwinkel en Montfort zo smal is. Door het steeds dieper insnijden van de Roer bij Vlodrop nam de wateraanvoer richting Aerwinkel

FIGUUR 3
Door Landgoed Rozendaal stroomt de kaarsrecht gegraven Vlootbeek (foto: Carlo van Seggelen).

namelijk aanzienlijk af. Door deze beperkte wateraanvoer zal de afvoer ervan traag verlopen zijn en daarmee de eroderende werking van de Vlootbeek richting Montfort beperkt zijn geweest. Daardoor zal het deel van het Vlootbeekdal tussen Aerwinkel en Montfort grotendeels zijn opgevuld met veen (DE MARS, 2006).

HET NIET NATUURLIJKE VLOOTBEEKDAL

Tot aan Montfort ligt de Vlootbeek waarschijnlijk vrijwel overal in een natuurlijke bedding (PANNEKOEK VAN RHEDEN, 1941; DE MARS, 2006). Het beekdal zal daar later wel uitgegraven zijn voor de winning van veen dat zich ontwikkeld had in de ondiepe bedding. Voor het deel stroomafwaarts vanaf Montfort tot aan de monding in de Maas is er echter geen sprake van een natuurlijke bedding. Weliswaar maakten laagtes als het Grootbroek, Reigersbroek en Rozendaal onderdeel uit van de voormalige natuurlijke zuidelijke bedding van de Roer, van een natuurlijke afwatering was daar sinds het midden van de 17^e eeuw geen sprake meer. De geïsoleerde laagtes ontstonden nadat andere delen van het voormalige dal dichtstoven. De laaggelegen delen vulden zich met veen.

Het overlijden van Karel de Grote in 814 was het prille begin van een metamorfose van het landschap tussen Montfort en de Maas. Het uiteenvallen van zijn rijk leidde tot een versnippering van territoria. Vanaf de 11^e eeuw breidden adellijke families hun bezittingen uit waaronder het geslacht van de graven van Gelre (COENEN, 2006a). Zoals bijvoorbeeld graaf Gerard IV en zijn zoon Otto die in de eerste decennia van de 13^e eeuw hun gebied ten zuiden en oosten van Roermond uitbreidden. Dit leidde tot een aaneengesloten gebied dat door de graven van Gelre het Land van Montfort werd genoemd. In 1259 schonk Otto zijn bezittingen aan zijn broer Hendrik. Al in het volgende jaar startte hij met de bouw van een kasteel dat zijn militair en bestuurlijk centrum werd. Het kasteel kreeg de naam Montfort. Na zijn aftreden als prins-bisschop van Luik in 1274 noemt hij zich Hendrik van Montfort. Deze op het eerste oog territoriale en bestuurlijke ontwikkelingen zijn cruciaal geweest voor de landschappelijke ontwikkelingen rond Montfort in zijn algemeenheid en voor het huidige profiel van de Vlootbeek in het bijzonder. Het kasteel lag uitermate strategisch aan het einde van een dekzandrug, waardoor het slechts via één toegangsweg bereikbaar was. Eromheen lagen uitgestrekte onontgonnen gebieden, allemaal eigendom van de heer van Montfort. Op de hoger gelegen (stuifzand)gebieden lagen bossen. Ze leverden brand- en timmerhout en deden dienst als weidegrond voor varkens en als jachtterrein (COENEN, 2006b). De lager gelegen gronden waren overwegend nat en bestonden uit moerassen, hoogvenen en waterplassen. Deze moeilijk toegankelijke gebieden,

- Vlootbeek
- Bebouwing en erf
- Weg
- Bouwland
- Grasland
- Hooiland
- Bos (populieren)

FIGUUR 4
Ligging van de
Vlootbeek en
landschapsgebruik in
de Linnerweerd in 1820,
1920 en 2020.

zoals het Reigersbroek, Schrevenhofsbroekje en Rozendaal, waren van groot belang voor de verdediging van het kasteel en deden dienst als visgronden. De Vlootbeek leverde water aan de grachten rondom kasteel Montfort, maar door het beperkte debiet van die beek moest ook water uit omliggende beken aangevoerd worden. In de loop van de 16^e eeuw nam het militair belang van kasteel Montfort sterk af. Dit afnemend strategisch belang maakte de weg vrij om de omgeving langzaam te transformeren van een militair naar een agrarisch landschap (COENEN, 2006b). Veel bossen werden ontdaan van grote bomen en veranderen in hakhoutpercelen. De natte gebieden werden deels ontwaterd en transformeerden naar heide en broekbos.

In de 17^e eeuw werd om uiteenlopende redenen de vraag naar brandstof groter. In 1648 hadden rentmeester Gerard Lindtgens en ingenieur Hazevoet ontdekt dat in het Reigersbroek en het Rozendaal een dik veenpakket van goede kwaliteit lag (COENEN, 2006c). Om dit te kunnen afgraven, met name voor turf als brandstof, dienden beide gebieden ontwaterd te worden. Dit kon volgens hen het beste gebeuren door het graven van een gracht. Die zou bij kasteel Montfort worden aangesloten op de Vlootbeek en dwars door het Reigersbroek en het Rozendaal gegraven worden [figuur 3]. Via het Craveld tussen Linne en Maasbracht werd de gracht aangesloten op de Krombeek om enkele honderden meters verder uit te monden in de Maas. Tussen 1650 en 1653 werd die Koningsgracht in etappes gegraven, hij vormt nog steeds de huidige Vlootbeek. Met het graven van dit traject en de aansluiting op het natuurlijke beekdal van de Vlootbeek bij Montfort ontstond het traject van de huidige Vlootbeek tussen de Duits-Nederlandse grens bij Posterholt en de monding nabij Linne. De ligging van de Vlootbeek is sinds de 17^e eeuw slechts op enkele locaties in beperkte mate veranderd.

VERANDEREND LANDSCHAP

Reeds in 1652 werd begonnen met het winnen van

turf in het Reigersbroek en het Rozendaal. Tot diep in de 18^e eeuw ging die verving door. Naast een groeiende vraag naar turf steeg ook de behoefte aan weide- en akkergronden. De bevolking van het dorp Montfort, ontstaan op de plek waar het personeel van het kasteel woonde, groeide en daardoor was er meer landbouwgrond nodig. Voor een belangrijk deel werd deze gevonden langs de Vlootbeek. Niet alleen bij Montfort, maar ook in de andere plaatsen waar de Vlootbeek doorheen stroomt (Linne, Maasbracht, Sint Odiliënberg en Posterholt), werden ‘woeste gronden’ ontgonnen. De eerste betrouwbare kaarten van het landgebruik langs de Vlootbeek dateren van 1811-1832 [figuur 4a] (verder in dit artikel als ‘rond 1820’ aangeduid). Het is de periode waarin de eerste kadastrale kaarten werden gemaakt. Op een uiterst nauwkeurige wijze werd per perceel de oppervlakte bepaald, aangegeven welke functie het had en wie de eigenaar was. Uit deze kaarten valt af te leiden dat toen reeds langs het gehele Vlootbeekdal tussen de Duitse grens en de monding bij Linne grote delen waren ontgonnen en omgezet in akkers, hooi- of weiland. Wanneer deze percelen precies ontgonnen zijn is onduidelijk. Wel valt op te maken uit aantekeningen die een aantal jaren na hun afronding op de kadastrale kaarten zijn gemaakt dat de ontginning van met name heidegronden in volle gang was. Bij diverse percelen die tijdens de kadastrale inmeting nog als heide werden opgetekend, werd in latere jaren (1830-1840) ‘heide’ doorgekrast en bijvoorbeeld veranderd in “ontgonnen in 1838 bouwland”.

Als het gehele traject van de Vlootbeek van de Duitse grens in het oosten tot aan de monding bij Linne in ogenschouw wordt genomen, dan valt een aantal zaken op.

Linnerweerd

Stroomafwaarts van landgoed Rozendaal (waar de Vlootbeek nu de A73 kruist) waren rond 1820 de gronden aan weerszijden van de Vlootbeek volledig ontgonnen. Op de laatste anderhalve kilometer van haar traject, vanaf het punt waar de Vlootbeek een scherpe bocht naar het oosten maakt, beston-

▲▲ FIGUUR 5
De Schrevenhof werd reeds aan het eind van de 13e eeuw beschreven en behoorde toe aan de heren van Montfort (foto: Henk Heijligers).

▲ FIGUUR 6
De Koningshof is één van de boerderijen die in het midden van de 17e eeuw werden gebouwd. Hij doet tegenwoordig dienst als vakantiewoning van Het Limburgs Landschap (foto: Henk Heijligers).

den alle gronden aan weerszijden van de beek uit hooilanden en een enkel weiland. Waarschijnlijk lagen deze laaggelegen gronden zo dicht bij de Maas dat ze periodiek overstromden, waardoor er een relatief voedselrijke situatie ontstond. Dit zal slechts landbouwkundig gebruik in de vorm van hooi- en weilanden mogelijk gemaakt hebben. Akkers langs dit traject waren zeldzaam. Rond 1820 waren er slechts twee akkers dicht of aanliggend aan de Vlootbeek ingetekend, van respectievelijk 20 en 24 are groot. Opvallend is het akkercomplex in de binnenbocht van de Vlootbeek nèt voor de monding in de Maas. Het complex bestond uit de hoeve Rimenhof en 17 akkers. De hoeve en het akkercomplex hielden tot circa 1890 stand. Nadien verdwenen de hoeve en het overgrote deel van de akkers. In die tijd werd de bocht uit de Vlootbeek gehaald en de laatste 400 m vóór de monding in de Maas rechtgetrokken [figuur 4]. Tot diep in de tachtiger jaren van de 20^e eeuw werd op een beperkt deel van de Linnerweerd nog geakkerd. In het kader van natuurherstel werd de rechtgetrokken bocht rond 2010 weer in haar oude glorie hersteld.

Tussen Maasbracht en Linne

Het nagenoeg rechte traject tussen de scherpe bocht

ter hoogte van de Clauscentrale en Landgoed Rozendaal kent een erg smal en diep ingesneden beekdal. Over een afstand van slechts 20 meter loopt de oever vanaf het midden van de beek wel drie tot vijf meter omhoog. De gronden langs dit gehele traject waren rond 1820 omgezet in akkers, uitgezonderd een smal strookje direct langs de Vlootbeek. Die smalle zone bestond rond 1820 uit weiland of heide. De tweedeling tussen het smalle beekdal en de hoger gelegen gronden is tot op de dag van vandaag blijven bestaan. De smalle strook langs de Vlootbeek is veranderd in opgaand groen (bomen en struweel). De hoger gelegen gronden bestaan nog altijd gedeeltelijk uit akkers.

Kasteel Montfort en zijn koningshoeven

Het kasteel van Montfort had tal van hoeves. Vier daarvan lagen in of vlakbij het dal van de Vlootbeek. De Schrevenhof is de oudste met een vermelding uit 1294 [figuur 5]. De Voorhof werd in het midden van de 16e eeuw gesticht (COENEN, 2006c). Uit de 18e eeuw is bekend dat er rond Schrevenhof toen circa 12 ha akkers en één ha grasland lagen. Rond de Voorhof, direct naast het kasteel gelegen, lagen toen 15 ha akkers en vier ha grasland. Het beeld rond 1820 laat nog steeds vooral akkers rond beide hoeves zien. Dat er zo weinig weidegrond lag, heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat de uitgestrekte heidevelden gebruikt werden als weidegrond en men varkens in de bossen liet foerageren op eikels (COENEN, 2006b).

De Heerenhof en Koningshof waren twee andere hoeves die in respectievelijk 1651 en 1652 werden gebouwd in opdracht van de toenmalige eigenaar van kasteel Montfort [figuur 6]. Deze bouw had alles te maken met het graven van de Vlootbeek en daaropvolgende vervening van het gebied dat tegenwoordig bekend staat als Landgoed Rozendaal. De vergrotingen van het schuurgedeelte van de Heerenhof in de jaren na de bouw geven aan dat er in het gebied ook al snel percelen geschikt gemaakt werden voor landbouwkundig gebruik, het succes van de oogst noopte waarschijnlijk tot deze capaciteitsvergroting (STICHTING HET LIMBURGS LANDSCHAP, 2021). De kaarten van rond 1820 laten een volledig ontgonnen beekdal zien met weiland langs de beek en akkers op de iets hoger gelegen gronden. Op enkele plaatsen resteerden nog kleine plukjes heide, enkele percelen hakhout en een aantal houtsingels. Aan het eind van de 19^e eeuw was het aantal houtsingels op Landgoed Rozendaal toegenomen. In de jaren zestig van de 20^e eeuw verdwenen deze allemaal, evenals het perceel hakhout. Aankoop van het gehele landgoed Rozendaal inclusief de hoeves door Stichting het Limburgs Landschap hield het complex bijeen, maar leidde tot op heden niet tot herstel van het meer kleinschalige karakter van weleer. Op de hoge dekzandrug tussen Landgoed Rozendaal en het Reigersbroek lag rond 1820 temidden van de heide ook een aantal akkers. Kennelijk was het zelfs op deze gortdroge gronden nog lucratief om landbouw te bedrijven. Rond 1820

FIGUUR 7
Ontginningspatroon van het Reigersbroek en Schrevenhofbroekje vóór (1960) en ná (1970) de ruilverkaveling. De stippelijijn op beide kaarten is de gemeentegrens van Maasbracht (westelijk) en Montfort (oostelijk).

ging het om ongeveer een kwart van de heide die was omgezet in bouwland. Deze akkers hielden tot 1890 stand maar een groot succes waren ze kennelijk niet, want in de jaren erna werden ze samen met de heide geheel bebost, een functie die deze gronden ook heden ten dage nog vervullen.

Reigersbroek en Schrevenhofbroekje

Tot aan het eind van de Tachtigjarige Oorlog vulde het Reigersbroek een belangrijke militaire functie voor kasteel Montfort. Toen die functie verviel, werd de deur opengezet voor turfwinning. In het najaar van 1650 werd ter ontwatering van het veen de Koningsgracht gegraven, genoemd naar de Spaanse koning die tot de ondertekening van de Vrede van Munster in 1648 eigenaar van Kasteel Montfort en alle omliggende gronden was. Het aanwezige veenpakket werd daarna volledig afgegraven. Pas in de laatste jaren van de 19^e eeuw verschenen aan de rand enkele kleine akkertjes. Het duurde echter tot de twintiger jaren van de 20^e eeuw voordat het gehele Reigersbroek en het Schrevenhofsbroekje waren omgezet in landbouwgrond. De functie van de Vlootbeek bleef in deze eeuwen onveranderd. Waar deze eerst zorgde voor ontwatering van het veen werd deze later landbouwkundig van groot belang voor de ontwatering van het agrarisch gebied. Zonder deze ontwatering was het immers op deze laaggelegen gronden onmogelijk om landbouw te bedrijven. De ontginning van het Reigersbroek werd sterk aangestuurd door de twee voormalige gemeenten waar het gebied onder viel (Maasbracht en Montfort). De grens tussen die gemeenten veroorzaakte ontginningspatronen aan weerszijden van de grens die een hoek van 45° maken. De ruilverkaveling die in het midden van de zestiger jaren van de 20^e eeuw werd uitgevoerd, vaagde dit ontginningspatroon volledig weg [figuur 7]. Het enige element dat onaangetaast bleef was de Vlootbeek zelf. Een volgende verandering vond plaats vanaf 1990. Het was het jaar waarin Het Limburgs Landschap het eerste perceel in het Reigersbroek aankocht. In de jaren nadien werden hier vrijwel jaarlijks een of meer percelen aangekocht.

In 2022 heeft Het Limburgs Landschap inmiddels driekwart van het Reigersbroek aangekocht. Met deze aankopen en de daaropvolgende herinrichtingen, gericht op het herstel van vochtminnende ecosystemen, begint de structuur van het Reigersbroek steeds meer te lijken op de situatie uit de tweede helft van de 19^e eeuw [figuur 8 & 9].

Vlootbeek en kasteeltuin

De eerste anderhalve kilometer van de gegraven Vlootbeek stond geheel ten dienste van Kasteel Montfort. Via het deel dat direct aan de noordzijde van het dorp Montfort was gegraven, kwam men uit bij het kasteel. Of daar de kasteeltuin als eerste lag of dat de daar perfect omheen gekrulde Vlootbeek

▼ FIGUUR 8

Van perceel tot perceel verwerft Het Limburgs Landschap het Reigersbroek. Nieuwe percelen worden direct heringericht en vormen nu al waardevolle schraallanden (foto: Henk Heijligers).

▼▼ FIGUUR 9

Het volledig gerestaureerde Schrevenhofbroekje bestaat uit enkele kleine plassen en schraallanden en herbergt veel bijzondere soorten (foto: Henk Heijligers).

◀ FIGUUR 10

In 2016 legde Het Limburgs Landschap de tuin bij kasteel Montfort opnieuw aan op dezelfde locatie waar deze vroeger lag (foto: Carlo van Seggelen).

▼ ◀ FIGUUR 11

Het Sweeltje bestaat overwegend uit bos met Grove dennen (*Pinus sylvestris*) met op veel plaatsen een rijke ondergroei van onder andere Wilde lijsterbes (*Sorbus aucuparia*), Vuilboom (*Rhamnus frangula*), Ruwe berk (*Betula pendula*) en Zomereik (*Quercus robur*) (foto: Henk Heijligers).

tuinen. Tot aan het eind van de 19^e eeuw volgde de Vlootbeek perfect de contour ervan. Na het verdwijnen van de tuinen rond 1900 werd de Vlootbeek er enigszins rechtgetrokken. Dat traject hield stand tot het midden van de jaren zestig van de 20^e eeuw, maar sneuvelde tijdens de ruilverkaveling. De drie bochten werden eruit gehaald en sindsdien loopt de beek in een rechte lijn van oost naar west. De kasteeltuinen keerden er wel terug: Stichting het Limburgs Landschap legde ze er in 2016 opnieuw aan [figuur 10].

Langer woest

De aanleg van het gegraven traject van de Vlootbeek in het midden van de 17^e eeuw leidde tot veenwinning, bouw van hoeves en agrarische ontwikkelingen. Het is opvallend dat het landschap aan weerszijden van het natuurlijk deel van de Vlootbeek een heel andere geschiedenis heeft gekend. Rond 1820 was het aandeel niet ontgonnen gronden langs het natuurlijke deel van de Vlootbeek ruim het dubbele ten opzichte van het onnatuurlijke deel. Wanneer het grondgebruik aan beide zijden van de Vlootbeek over een breedte van 200 meter bij elkaar worden opgeteld bestond rond 1820 ongeveer 47% langs het natuur-

er bewust zo is aangelegd, is onbekend. In elk geval zijn er uit de eerste helft van de 18^e eeuw kaarten beschikbaar waarop te zien is dat het traject van de Vlootbeek volledig ten dienste staat van de kasteel-

FIGUUR 12

Ligging van gronden met een natuurbestemming in het Vlootbeekdal. In groen : gronden met een natuurbestemming in het Vlootbeekdal (kaartje Stichting het Limburgs Landschap).

lijk deel van de Vlootbeek uit niet ontgonnen gronden (circa 6% bos, 22% hakhout en 19% heide). Langs het gegraven deel van de Vlootbeek bedroeg het aandeel 'woeste grond' slechts 20% (7% moeras, 9% heide en 4% hakhout). Verder valt op dat het aandeel bouwland rond 1820 langs het natuurlijke beekdal uiterst gering was met slechts twee percelen binnen 200 m van de beek. Ook het aandeel hooiland was met 5% gering.

In de 19^e eeuw vindt er langs de natuurlijke beekloop een 'inhaal-slag' plaats. Rond 1900 werd het heidegebied aan de zuidzijde van de Vlootbeek ter hoogte van Reutje-Posterholt volledig omgezet in bouw- en weilanden. De heide van Het Sweeltje werd aan het einde van de 19^e eeuw volledig

bebost [figuur 11]. Daarnaast werd bij het Munningsbos een hakhoutperceel omgezet in bouwland. Deze landbouwenclave ligt nog altijd langs de Vlootbeek tussen Het Sweeltje en het Munningsbos. Langs het niet natuurlijke deel zijn er in de 19^e eeuw nauwelijks ‘woeste gronden’ ontgonnen. Daar werd pas in de dertiger jaren van de 20^e eeuw een slag gemaakt met de volledige ontginning van het Reigersbroek.

FUNCTIE ‘NATUUR’

De functie natuur bestond tot het midden van de 20^e eeuw nauwelijks, al zouden gronden die toen onontgonnen waren heden ten dage veelal als natuur bestempeld worden. In de 21^e eeuw is dit echter een belangrijke functie die ook zijn intrede heeft gedaan langs de Vlootbeek.

Er zijn langs de Vlootbeek twee grote terreineigenaren actief: Het Limburgs Landschap en Stichting Munnichsbos. Deze laatste beheert het landgoed Munningsbos met langs de Vlootbeek bossen, weilanden en akkers. Het Limburgs Landschap heeft in het Vlootbeekdal in totaal 480 ha in beheer. Opvallend genoeg liggen deze gronden (75%) vooral geconcentreerd in het niet natuurlijke deel van het Vlootbeekdal [figuur 12]. Het zijn daarmee de oudste agrarische gronden (zoals Landgoed Rozendaal) die nu de functie natuur hebben gekregen. In het natuurlijke deel liggen slechts de deelgebieden Het Sweeltje (96 ha) en Voorsterveld ten zuiden van Posterholt (24 ha). Deze laatste gronden worden speciaal beheerd voor het behoud van het Donker pimperlblauwtje (*Phengaris nausithous*) [figuur 13 & 14].

Op de gronden langs het niet natuurlijke deel van de Vlootbeek lopen de natuurdoelen sterk uiteen, analoog aan de hoge diversiteit aan landschapstypen. Droge typen bestaan vrijwel geheel uit dennen-, eiken- en beukenbos en een gering oppervlak droge heide. Het Limburgs Landschap streeft in de bossen naar structuurrijke loof- en gemengde bossen. Droge heide wordt nagestreefd in een langgerekte zone onder een hoogspanningsleiding in Het Sweeltje. Door de verplichting de vegetatie onder deze leiding laag te houden, wordt van de nood een deugd gemaakt en is heide daar het natuurdoel. In het Reigersbroek en rond Hoeve Schrevenhof liggen akkers. Een deel daarvan bestaat uit zogenaamde pleegakkers, waar actief gestuurd wordt op het vermeerderen van zeldzame en typische akkeronkruiden zoals Handjesereprijs (*Veronica triphyllos*), Eenjarige hardbloem (*Scleranthus annuus*), Ruige klaproos (*Papaver argemone*), Gele ganzenbloem (*Glebionis segetum*) en Slofhak (*Anthoxanthum aristatum*) [figuur 15 & 16]. Vochtige en natte graslanden liggen in de Linnerweerd, Landgoed Rozendaal en Reigersbroek. De eigendommen van Het Limburgs Landschap in het Reigersbroek groeien jaar na jaar. In 2021 waren er nog slechts enkele percelen die niet de functie natuur hadden. Op termijn wordt gestreefd naar één aaneengesloten

▲ FIGUUR 13
In het Voorsterveld ligt de heringerichte Vlootbeek tussen hooilanden waar de enige populatie van het Donker pimperlblauwtje (*Phengaris nausithous*) in Nederland voorkomt (foto: Wilfred Alblas).

◀ FIGUUR 14
Donker pimperlblauwtje (*Phengaris nausithous*) op Grote pimperl (*Sanguisorba officinalis*) (foto: Wilfred Alblas).

complex van natte- en vochtige schraallanden, met aan de droge(re) randen kleine akkertjes en droge schraallanden. De gronden in de Linnerweerd staan deels onder invloed van de peilfluctuaties van de Maas en overstromen periodiek. Dat resulteert in vochtige graslanden en broekbossen.

Een belangrijk onderdeel bij Het Limburgs Landschap is het behoud van erfgoed. In de terreinen langs de Vlootbeek liggen de hoeves Schrevenhof, Heerenhof en Koningshof. Er wordt niet alleen gestreefd naar behoud van dergelijke gebouwde objecten, maar juist ook in harmonie met het behoud en de ontwikkeling van het historische landschap bestaande uit graslanden, akkers, bossen en houtsingels. Met de Stichting Kasteel Montfort bestaat een nauwe samenwerking rond de kasteelruïne en Het Limburgs Landschap heeft de kasteeltuin in oude glorie hersteld. En dan de Vlootbeek zelf. Langs het gehele traject is en zal de Vlootbeek een beeldbepalend landschapselement blijven. Volgens Het Limburgs Landschap dient er echter een onderscheid gemaakt te worden tussen het natuurlijke en niet natuurlijke deel van deze beek. Speciale aandacht gaat daarbij uit naar het deel dat in de 17^e eeuw is gegraven. Het Limburgs Landschap ziet dit deel als een cultuurhistorisch waardevol landschapselement. Naast de taak om dit karakter te

▲ FIGUUR 15
De akkerreservaten langs de Vlootbeek kleuren soms rood van de klapprozen (foto: Harry Bussink).

▲► FIGUUR 16
De zeldzame Handjesereprijs (*Veronica triphyllos*) is een van de bijzondere akkerplanten bij de Schrevenhof (foto: Henk Heijligers).

behouden, baart de waterkwaliteit van de Vlootbeek zorgen. Het voedselrijke water is een bedreiging voor de ontwikkeling van de voedselarme(re) schraalgraslanden rondom de Vlootbeek. In de afgelopen jaren is gebleken dat de Vlootbeek bij extreme regenval buiten haar oevers treedt en de schraalgraslanden in-

undeert. Dat moet naar de mening van Het Limburgs Landschap voorkomen worden zodat enerzijds de natuurwaarden verhoogd kunnen worden en anderzijds het cultuurhistorische landschap mét de Vlootbeek intact kan blijven.

Summary

LANDSCAPE DEVELOPMENT AT THE VLOOTBEEK VALLEY Natural and human influences since the latest ice age

The Vlootbeek brook crosses the German border near Posterholt and discharges into the River Meuse near Linne after 17.5 km. The upstream part, between the German border and Montfort, has a natural character and originated from an old bed of the river Roer. Shifting sands near Aerwinkel about 4000 years ago caused its flow rate to be greatly decreased. In the shallow riverbed, peat started to form. The other half of the brook, from Montfort to its mouth, has been dug by man.

In the 17th century, peat cutting in the Reigersbroek area and the Rozendaal estate became a lucrative business. A huge drainage ditch was dug through both areas. After peat cutting had ceased, the lands were developed into arable fields,

meadows and hayfields. Further upstream, the same process was taking place, but at a lower rate. Nevertheless, it is in the lands along the man-made part that a major habitat development took place from the late 1990s. By 2021, the conservation society 'Het Limburgs Landschap' owned nearly 500 hectares all along the Vlootbeek brook. Flowery meadows and wet nutrient-poor grasslands are the most common types of vegetation, while the brook itself can be regarded as of cultural-historical interest. The nutrient-rich water of the Vlootbeek forms a threat to the nutrient-poor ecosystems, like the Reigersbroek area. It is essential to develop solutions in the near future to avert this threat.

Literatuur

COENEN, F., 2006a. Een kasteel in de wildernis. In: Montfort/een kasteel en zijn landschap. Stichting Kasteel Montfort & Stichting het Limburgs Landschap, Montfort.

COENEN, F., 2006b. Kasteel Montfort domineert zijn landschap. In: Montfort/een kasteel en zijn landschap. Stichting Kasteel Montfort & Stichting het Limburgs Landschap, Montfort.

COENEN, F., 2006c. Het keerpunt. In: Montfort/een kasteel en zijn landschap. Stichting Kasteel Montfort & Stichting het Limburgs Landschap, Montfort.

MARS, H. DE, 2006. De vorming van het natuurlijk landschap. In: Montfort/een kasteel en zijn landschap. Stichting Kasteel Montfort & Stichting het Limburgs Landschap.

PANNEKOEK VAN RHEDEN, J.J., 1941. Dalverlegging der Roer veroorzaakt door zandverstuiving in het Jong Holoceen. *Natuurhistorisch Maandblad* 30(4): 45-48 & 30(5): 54-56.

STICHTING HET LIMBURGS LANDSCHAP, 2021. Uit en thuis bij Het Limburgs Landschap. Stichting Het Limburgs Landschap, Arcen.

NATUURHISTORISCH
GENOOTSCHAP in LIMBURG

Colofon

DAGELIJKS BESTUUR

Frank Oelmeijer (voorzitter), Math de Ponti (vice-voorzitter), Susanne Hanssen (secretaris), Frank Assendelft (penningmeester), Ben Matheij & Alfred Paarlberg.

ALGEMEEN BESTUUR

Wilfred Alblas, Toon van Baal, Jan-Joost Bakhuizen, Wouter Jansen, Stef Keulen, Pieter Puts, Aidan Williams & Linda Wortel.

KANTOOR

Olaf Op den Kamp, Ellen Zwart & Martine Lemmens.

ADRES

Kapellerpoort 1, 6041 HZ Roermond,
tel. 0475-386470 (kantoor@nhgl.nl).
www.nhgl.nl.

LIDMAATSCHAP

€ 38,00 per jaar. Leden t/m 23 jaar € 17,50; bedrijven, verenigingen, instellingen e.d. € 120,00.
Okjen Weinreich (leden@nhgl.nl).
IBAN: NL73RABO0159023742, BIC: RABONL2U.

BESTELLINGEN/PUBLICATIEBUREAU

Publicaties zijn te bestellen bij het publicatiebureau (publicaties@nhgl.nl).
Losse nummers € 5,-; leden € 4,50 (incl. porto), themanummers € 8,-.
IBAN: NL31INGB0000429851, BIC: INGBNL2A.

NATUURHISTORISCH M A A N D B L A D

REDACTIE Olaf Op den Kamp (hoofdredacteur), Philip Bossenbroek, Henk Heijligers, Jan Hermans, Ton Lenders, Gerard Majoor (eindredactie), Guido Verschoor & Marc Poeth (redactie-assistent) (redactie@nhgl.nl).

RICHTLIJNEN VOOR KOPIJ-INZENDING

Diegenen die kopij willen inzenden, dienen zich te houden aan de richtlijnen voor kopij-inzending. Deze kunnen worden aangevraagd bij de redactie of zijn te bekijken op www.nhgl.nl.

LAY-OUT & OPMAAK Van de Manakker, Grafische communicatie, Maastricht (mvandemanakker@xs4.all.nl).

EDITING SUMMARIES Jan Klerkx, Maastricht.

DRUK Grafagroep Zuid, Swalmen.

Copyright. Auteursrecht voorbehouden. Overname slechts toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 0028-1107

provincie limburg

KRINGEN

KRING HEERLEN

Olaf Op den Kamp (kringheerlen@nhgl.nl).

KRING MAASTRICHT

Bert Op den Camp (kringmaastricht@nhgl.nl).

KRING ROERMOND

Math de Ponti (kringroermond@nhgl.nl).

KRING VENLO

Peter Eenshuistra (kringvenlo@nhgl.nl).

KRING VENRAY

Patrick Palmen (kringvenray@nhgl.nl).

STUDIEGROEPEN

FOTOSTUDIEGROEP

Bert Morelissen (fotostudiegroep@nhgl.nl).

HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP

Pieter Puts (herpetostudiegroep@nhgl.nl).

LIBELLENSTUDIEGROEP

Jan Hermans (libellenstudiegroep@nhgl.nl).

MOLLUSKEN STUDIEGROEP LIMBURG

Stef Keulen (molluskenstudiegroep@nhgl.nl).

MOSSENSTUDIEGROEP

Paul Spreuwenberg (mossenstudiegroep@nhgl.nl).

PADDENSTOLENSTUDIEGROEP

Marc Houben (paddenstolenstudiegroep@nhgl.nl).

PLANTENSTUDIEGROEP

Olaf Op den Kamp (plantenstudiegroep@nhgl.nl).

PLANTENWERKGROEP WEERT

Jacques Verspagen (plantenwerkgroepweert@nhgl.nl).

SPRINKHANENSTUDIEGROEP

Harry van Buggenum (sprinkhanenstudiegroep@nhgl.nl).

STUDIEGROEP EPHEMEROPTERA, PLECOPTERA EN TRICHOPTERA

Harry Tolcamp (ept@nhgl.nl).

STUDIEGROEP ONDERAARDSE KALKSTEENGROEVEN

Rob Visser (secretariaat@sok.nl).

VISSENWERKGROEP

Victor van Schaik (vissenstudiegroep@nhgl.nl).

VLINDERSTUDIEGROEP

Mark de Mooij (vlinderstudiegroep@nhgl.nl).

VOGELSTUDIEGROEP

Nicky Hulsbosch (vogelstudiegroep@nhgl.nl).

WANTSENSTUDIEGROEP LIMBURG

Martine Lemmens (wantsen@nhgl.nl).

WERKGROEP DRIESTRIJK

Wouter Jansen (werkgroepdriestruik@nhgl.nl).

WERKGROEP PLANTENSOCIOLOGIE

Johan den Boer (plantensociologie@nhgl.nl).

ZOOGDIERENSTUDIEGROEP

Aegidia van Grinsven (zoogdierenstudiegroep@nhgl.nl).

STICHTINGEN

STICHTING NATUURPUBLICATIES LIMBURG

Uitgever van publicaties, boeken en rapporten (snl@nhgl.nl).

STICHTING DE LIERELEI

Projectbureau voor onderzoek van natuur en landschap in Limburg (lierelei@nhgl.nl).

STICHTING IR. D.C. VAN SCHAIK

Stichting voor het beheer van onderaardse kalksteengroeven in Limburg, Postbus 2235, 6201 HA Maastricht (vanschaikstichting@nhgl.nl).

STICHTING NATUURBANK LIMBURG

Stichting voor het beheer van waarnemingen van het NHGL (natuurbank@nhgl.nl).

